

Nyon Konferansı (10-14 Eylül 1937)

1937 yılının Mayıs ayından itibaren Akdeniz’de rastlanan uluslararası deniz taşımacılığına yönelik saldırıları görüşmek ve gereken önlemleri almak için 1937 yılının Eylül ayında İsviçre’nin Nyon şehrinde düzenlenen diplomatik konferans. Bu dönemde İspanya İç Savaşı’nın uluslararası arenaya yansımaları olarak, Akdeniz’de çeşitli ülkelere ait ticari gemilerin, kimliği tespit edilemeyen uçak, savaş gemisi ya da denizaltıların saldırısına uğramaya başlaması Akdeniz’e kıyısı olan ya da bu denizde gemisi olan bütün devletleri tedirgin etmiştir. Türkiye de Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı civarındaki denizaltı saldırıları nedeniyle bu gerginlikten etkilenmiştir. Nyon Konferansı, bu saldırıları sonlandırmak için İngiltere ve Fransa’nın önderliğinde toplanmış ve saldırılar konferansta alınıp uygulanan kararlar sonrasında sona ermiştir.

Haydutluk ve korsanlık olarak yorumlanan bu saldırılar, II. Dünya Savaşı’na giden süreçte savaşın çıkacağına en önemli göstergesi olmuş, önceleri tek tük olan bu saldırıların sayısı hızla artmıştır. Saldırıları kısaca devletlerarası hukuku hükümsüz bırakmayı amaçlayan bir dış politika duruşu olup, ardında gizlenen devlet de kendi rejimini ve kendi hayat görüşünü diğerlerine zorla kabul ettirmek istemiştir.

Akdeniz’deki gemilere saldıran denizaltı, uçak ve gemilerin hangi devlete ait olduğu başlangıçta tespit edilemese de sonraları İtalya olduğu anlaşılmıştır. İtalya, 1936-1939 yılları arasında İspanya’da cumhuriyetçiler ve milliyetçiler arasında cereyan eden İspanya İç Savaşı’nın taraflarından birisidir. Bu savaşta Almanya ve İtalya milliyetçilerin, Sovyetler Birliği ise cumhuriyetçilerin yanında yer almıştır. Bu süreçte her iki taraf da karşıdakini İspanya İç Savaşı’na müdahale etmekle suçlarken, İtalya ve Almanya, milliyetçi cephenin lideri Francisco Franco’ya yardımlarını aniden arttırmışlardır. Sovyetler de savaşa daha aktif olarak müdahale etmeye başlamış, cumhuriyetçi taraf olan İspanya hükümetine yiyecek, silah, cephane ve savaş malzemesi yardımlarını arttırmıştır. Sovyetlerin bu yardımları karşısında zor durumda kalan Franco, Mussolini’den Karadeniz’den İspanya hükümeti limanına giden, silah ve levazım yüklü Sovyet gemilerine saldıran İtalyan denizaltıların gücünü arttırmasını istemiştir. Bundan sonra Akdeniz yolunu kullanan ticaret gemilerine uçak, gemi ve denizaltılar tarafından rastgele, soruşturmadan ve uyarıda bulunulmadan yapılan saldırılar artmıştır. Saldırı noktaları stratejik olarak Sovyet Rusya’nın İspanyol hükümetine erzak-levazım gönderdiği hatta toplanırken, saldırıya uğrayan gemilerin çoğunluğunun ise İspanyol asi güçleri olduğu görülmüştür. Açığı ki, kimliklerini gizleyen saldırganlar, Akdeniz’deki ticaret gemilerini İspanya İç Savaşı’nda kullanılmak üzere savaş malzemesi taşıdıkları için batırmaya başlamışlardır. Saldırıların sorumlusunun kim olduğu hakkında karşılıklı suçlamalar ortaya atılmış, İspanya’da savaşan iki taraf ve destekçileri bu denizaltı saldırılarının sorumluluğunun karşı tarafta olduğunu iddia etmişlerdir.

Akdeniz’de yaşanan bu saldırılar diğer devletleri olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni de endişelendirmiştir. Sovyet Rusya’dan İspanya’ya doğru yola çıkan İspanyol gemileri mutlaka Çanakkale Boğazı’ndan geçtiğinden, saldırıların bir kısmı da Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı önünde meydana gelmiştir. Özellikle Bozcaada civarında iki vapurun saldırıya uğramasından sonra, bu saldırıları yapan denizaltıların üssünün Doğu Akdeniz’deki İtalyan adalarından biri olduğu kanaati üstün gelmeye başlamıştır. Bozcaada civarında gerçekleşen bu saldırılar üzerine Türk deniz uçakları ve gemileri Boğaz’dan içeri girerek saldırgan denizaltıyı aramış, sonrasında ise Türk Dışişleri Bakanlığı, Ankara’daki yabancı sefaretlere nota vermiştir. Notada, Boğazlar içerisinde yabancı bir denizaltı görülürse Türk askeri kuvvetlerinin gerek uluslararası Boğazlar Sözleşmesi gerekse milletlerarası hukuk kuralları gereğince denizaltının teslimini isteyeceği, teslim olmazsa denizaltı gemisini zorla tutuklayacağı ve hatta imha edeceği haber verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk Marmara’da görülen bu meçhul denizaltıların tespit edilememesi üzerine, Başbakan İnönü’ye şu düşüncelerini iletmıştır; *“Marmara’da yabancı denizaltı gemisi bulunduğunu işittiğimizden beri geçen günler çoktur. Bunun hâlâ anlaşılmadığını ve Marmara’da yabancı denizaltı dolaştığını işitmekliğimiz Büyük Erkan-ı Harbiye’nin büyük dikkat ve liyakatı ile tezat teşkil eden bir şeydir. Bu görüş ve işitişin tahkikine muktedir bulunmuyorsak hakikaten emniyetsizlik içinde kalmış ve buna çaresiz olmaktan aciz bulunmuş olduğumuz kanaatini ileri sürmek lazım gelir. Bu takdirde ne yapılmak lazım geleceğinin yeniden ve ciddiyetle düşünülmesi lazım gelir.”* Bu uyarı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 9 Eylül’de; Marmara’ya izinsiz girecek denizaltı gemilerinin teslim teklifine muhalefet ettikleri halde imha edilmeleri, Marmara’da denizaltı gözlemi ve takibi için bütün tedbirlerin alınması ve donanmanın baskına karşı muhafazası için gerekli önlemlerin alınması kararlarını içeren bir kararname yayımlanmıştır.

Akdeniz’de rastlanan ilk saldırılarda kurbanlar daha çok İspanyol gemileriyken, sonlara doğru daha çok İngiliz gemileridir. Ancak İngiliz bandıralı gemilerin batırılmasından sonradır ki, İngiltere, kendisi için çok önemli olan Akdeniz’deki bu saldırıları önlemeye yönelik ilk adımı atmış, Batılı güçler de bu adımı desteklemişlerdir. İngiltere ve Fransa’nın diğer katılımcıları davet etmeleriyle Nyon Konferansı’nın toplanması sağlanmıştır. Bu iki devletin konferansı toplama amacı suçluyu bulmak değil, korsanlığa karşı verilmesi gereken mücadelede konuyla ilgili bütün devletlerin birlikte çalışmasını temin etmek ve mücadeleyi kolektif bir surette başarmaktır. Başlangıçta konferansa davet edilecek ülkelerin tespiti hususunda bazı ihtilaflar yaşanmıştır. Örneğin, İspanya’daki cumhuriyetçi hükümetin önce konferansa davet edilmesi düşünülürken, sonradan listeden çıkarılmıştır. Fransa Sovyet Rusya’nın, İngiltere de Almanya’nın katılması konusunda ısrarcı olmuşlar ve neticede Sovyet Rusya, Almanya ve İtalya’nın konferansa davet edilmesine karar verilmiştir. Diğer yandan Fransa, konferansa Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin de katılmaları gerektiğini ileri sürmüştür. Çünkü özellikle Romanya ve Sovyet Rusya, Akdeniz’de düzenli olarak ticaret seferleri yaptıklarından ve Sovyet Rusya çokça denizaltı saldırısına maruz kaldığından konferansa iştirak etmeleri gerekli görülmüştür. Hollanda, İsveç ve Norveç gibi devletler, Akdeniz’de her gün gemileri dolaştığından bu denizin emniyeti ile ilgili olmalarına rağmen, toplantının uzaması istenmediğinden çağrılacakları halde çağrılmamışlardır. İspanya’dan ise ne milliyetçiler ne de cumhuriyetçiler, bunlardan birini tanımayanların tepkisini çekmemek ve bir çatışmaya meydan vermemek için çağrılmamışlardır. Sonuçta İngiltere ve Fransa’nın düzenlediği ve başkanlık ettiği konferansa davet edilen devletler; Arnavutluk, Bulgaristan, Mısır, Almanya, Yunanistan, İtalya, Romanya, Sovyetler Birliği, Türkiye ve Yugoslavya olmuş, Almanya ve İtalya davete icabet etmezken, Arnavutluk ise sonradan Nyon Anlaşmasından çekilmiş ve ismi anlaşmadan çıkarılmıştır. Saldırıların sorumlusunun İtalya olduğu o dönemde herkes tarafından bilinen bir sır olmasına rağmen; yatıştırma politikasının gereği olarak İtalya hem konferans görüşmelerine davet edilmiş, hem de konferansta saldırganın hangi devlet olduğundan çok alınacak tedbirler ve yapılacak işbirliği üzerinde durulmuştur.

Konferans, 10 Eylül 1937 tarihinde, Cenevre ile Lozan arasında, Lemman Gölü kenarında bir nahiye merkezi olan Nyon’da toplanmıştır. Nyon, Almanya ile İtalya’nın bu konferansa katılmalarını kolaylaştırmak için toplantı yeri olarak seçilmiş fakat ifade edildiği gibi bu iki devlet konferansa iştirak etmemişlerdir. Fransa Dışişleri Bakanı Lyon Delbos konferans başkanı olarak seçilmiş ve toplantının amacının; Akdeniz’de tahammül edilmez bir hal alan duruma hızlı bir şekilde son vermek, bunun için gereken tedbirleri almak ve Akdeniz’de seyrisefain hakkındaki uluslararası hukuka uyma şartlarını takviye etmek olduğunu açıklamıştır.

Dört gün süren konferansta hızlı bir şekilde karar alınabilmiş, uluslararası bir deniz devriyesi oluşturularak, Akdeniz’de saldırıda bulunan ya da bulunacağından şüphelenilen denizaltılara karşı saldırıya geçilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Konferans sonunda şu esaslar üzerinde anlaşılmıştır; konferansa katılan her devlet kendi kara sularının

emniyetini korumakla mükellef olacaktır, 1936 Londra Denizler Muahedesi maddelerine aykırı davranan denizaltı gemileri korsan gemisi sayılacaklardır, denizaltı gemileri açık denizde yalnız su yüzeyinin üstünden gidecekler ve ticaret gemilerini rahatsız ettikleri takdirde korsan sayılarak, kendilerine karşı ona göre muamele yapılacaktır, herhangi bir denizaltı gemisi, bir ticaret gemisini batırdığı takdirde imha edilecektir, bu kararlar Roma Hükümeti'ne tebliğ edildikten sonra İtalya da kendi sularını emniyet altına almaya davet edilecektir, İngiliz ve Fransız donanmaları müştereken Akdeniz'de genel kontrolü sağlamayı devam ettireceklerdir. Son olarak da konferansa katılan devletlere ait denizaltıların yanlarında bir deniz üstü gemisi olmadan yola çıkmamaları ve kararlaştırılacak belirli deniz yollarını kullanmaları istenecektir.

Konferansın son toplantısı 14 Eylül'de yapılmış ve anlaşma metni bütün temsilciler tarafından imzalanmıştır. Nyon Anlaşması ayrıca teknik kararları içeren şu iki ek belgeyi içermektedir; "Denizaltı gemilerinin talimlerine tahsis olunan mıntıklar" ve "İştirak eden devletlerden her birinin kendi ticaret gemilerine takip etmelerini tavsiye edebileceği başlıca yollar." Milletler Cemiyeti'nin himayesinde imzalanan anlaşmada imzası bulunan devletler şunlardır; Türkiye, İngiltere, Bulgaristan, Mısır, Fransa, Yunanistan, Romanya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya.

Anlaşmanın uygulanma aşamasına gelindiğinde, Akdeniz'de seyreden ticaret gemileri için; Cebelitarık-Portsaid, Fransa sahilinden kuzey Afrika'ya giden yol ve Balkan devletlerinin deniz yolu olmak üzere üç güzergâh tespit edilmiş, buralarda her 50-60 mil mesafede bir devriye gemilerinin karakol vazifesi yapmasına karar verilmiştir.

Konferans kararları kendisine bildirilen İtalya, önce bu kararları kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Akdeniz'i kontrol işinde kendisine Fransa ve İngiltere ile eşit bir rol verilmemesinden şikâyetçi olan İtalya, bu işte İngiliz parmağı olduğunu ve Akdeniz'de İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya tarafından bir korsanlık teşkilatı kurulduğunu iddia etmiştir. Alman basını da, konferansta verilen kararların diğer büyük devletlerin ve özellikle İtalya'nın çıkar ve nüfuzu dikkate alınmadan verildiğini ve İngiltere ile Fransa'nın denizlerde bir hegemonya kurmak istediklerini yazmıştır. Fakat İtalya da bir süre sonra kontrol işine katılmaya karar vermiş, anlaşma maddeleri bunu sağlamak için tadil edilmiş, hatta İtalya'yı memnun etmek için Sovyetlerin yetki alanı Karadeniz ile sınırlandırılmıştır. Sovyetler, anlaşmada yapılan bu değişikliğe oldukça kızmıştır. İtalya'nın bu yeni durumuyla; İngiltere Batı Akdeniz'de Cebelitarık mıntikasını, Fransa Cezayir'de Bon Limanına kadar uzanan kısmı ve İtalya da diğer mıntıkayı kontrol edecektir. Doğu Akdeniz'de ise paylaşım şöyledir; İngiltere Ege'den Portsaid'e, Fransa Portsaid'den Suriye'ye ve İtalya da Portsaid'den Trablus'a kadar. Kontrol ve devriye işinde bu şekilde belirli mıntıklar tahsis edilmiş olsa da, şartlar esnekleştirilerek gereğinde Fransız mıntikasında bir İngiliz gemisi saldırıya uğrarsa, İngiliz kontrol gemilerinin yardıma gidebileceği açıklanmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, konferansa katılan devletlerden İngiltere ve Fransa açık deniz yollarının emniyeti ile meşgul olurlarken kalan yedisi de kendi karasularında vazife göreceklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin konferanstaki temsilcisi, Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras olmuştur. Aras, hem Cumhurbaşkanı Atatürk hem de Başbakan İsmet İnönü ile görüşerek konferansın gidişatı hakkında kendilerine bilgi vermiş ve izlenecek yol hakkında fikir almıştır. Konferans görüşmeleri sırasında izlenecek yol hakkında yaşanan fikir ayrılıkları Türk iç politikasını da etkilemiştir. Başlangıçtan itibaren Nyon Konferansı'na katılmayıp, önce İtalyanlarla görüşmek gerektiğini belirten Başbakan İsmet İnönü, konferansta denizaltılara karşı alınacak tedbirler hakkındaki bir öneriyi İtalya aleyhine fiili bir düşmanlık olarak görüp, öneriyi itiraz etmiştir. İnönü'nün bu konudaki itirazından sonra, aynı maddeyle ilgili Atatürk'ün ayrıca fikrini soran Aras, Cumhurbaşkanı'nın onaylamasıyla anlaşmayı imzalamış, fakat bu anlaşmazlık iki eski dostun arasını açan olaylardan birisi olarak tarihteki yerini almıştır.

Akdeniz’de devriye gezen kuvvetlerden zaman zaman kimliği belirsiz bir denizaltının yakalandığına dair haberler gelse de bu bilgiler doğrulanamayacaktır. O dönemde bir denizaltı gemisini yakalamak teknik olarak mümkün olmadığından, sonuç olarak hiçbir meçhul denizaltı bulunamamıştır.

Anlaşmanın yapılmasına sebep olan şartlar ortadan kalktığı için Yunanistan 12 Nisan 1939, Romanya 5 Mayıs 1939, Mısır 23 Mayıs 1939, İngiltere, Fransa ve Bulgaristan 6 Mayıs 1939 tarihinden itibaren bu anlaşmadan çekildiklerini bildirmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de 8 Nisan 1939’da anlaşmadan çekildiğine dair bir notayı diğer katılımcı devletlerin elçiliklerine göndermiştir.

Tuğba BELENLİ

KAYNAKÇA

BCA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi)

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 19, Devre: V, İçtima: 2, 72. İnikat, 2 Haziran 1937, s.37.

ALPERT, Michael, **A New International History of the Spanish Civil War**, Second Edition, Palgrave Macmillan, London 2004.

BELENLİ, Tuğba, “Akdeniz’de Meçhul Denizaltı Saldırıları ve Nyon Konferansı (1937)”, **Gazi Akademik Bakış**, C 12, S 24, Yaz 2019, s.163-190.

BOZOK, Salih, **Yaveri Atatürk’ü Anlatıyor**, 12. Baskı, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2010.

BURGWYN, H. James, **Italian Foreign Policy in the Interwar Period, 1918-1940**, Greenwood Publishing Group, USA 1997.

COVERDALE, John F., **Italian Intervention in the Spanish Civil War**, Princeton University Press, New Jersey 1975.

ÇAKMAK, Zafer, **İkinci Dünya Savaşı Öncesi Akdeniz’de Korsan Denizaltılar Sorunu Nyon Anlaşması**, IQ Yayınları, İstanbul 2009.

GOLDIE, L.F.E, “1937 Nyon Arrangement”, **The Law of Naval Warfare, A Collection of Agreements and Documents with Commentaries**, Ed. Natalino Ronzitti, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 1988, s.483-502.

GOLDIE, L.F.E, “Terrorism, Piracy and The Nyon Agreements”, **International Law at a Time Perplexity; Essays in Honour of Shabtai Rosenne**, Ed. Yoram Dinstein, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1989, s.225-248.

GRAHAM, Helen, **The Spanish Republic at War 1936-1939**, Cambridge University Press, UK 2002.

GRETTON, Peter, “The Nyon Conference-The Naval Aspect”, **The English Historical Review**, Vol. 90, no. 354, January 1975, s.103-112.

GÜÇLÜ, Yücel, “Nyon Conference of 1937 on the Prevention of Piratical Acts in the Mediterranean and Turkey”, **Bellefen**, LXXVI/246, Ağustos 2002, s.531-547.

“Spain: The Nyon Arrangement”, **The American Journal of International Law**, Vol. 31, No. 4, Supplement: Official Documents, Oct., 1937, s.179-182.

STEINER, Zara, **The Triumph of the Dark: European International History 1933-1939**, Oxford University Press, New York 2011.

“The Nyon Conference and Its Result”, **Bulletin of International News**, Vol. 14, No. 6 (Sep. 18, 1937), s. 12-14.

WATT, D. C., “Soviet Military Aid to the Spanish Republic in the Civil War 1936-1938”, **The Slavonic and East European Review**, Vol. 38, No. 91, Jun. 1960, s.536-541.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nyon-konferansi-10-14-eylul-1937/?pdf=3426> adresinden erişilmiştir